

**Р.М. Шелудько, Л.В. Шелудько, канд. екон. наук, доценти
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва**

ЦІНОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ У АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

У статті запропоновано методичні підходи до цінової політики держави в аграрному секторі економіки. Питання цінової політики розглянуто в ракурсі ринкової економіки з невеликим втручанням держави. Зроблено висновки щодо підвищення ефективності виробництва продукції сільськогосподарства і впливу на цей процес цінової політики держави.

Ключові слова: ціна, ринкові відносини, цінова політика, диспаритет цін.

Постановка проблеми. Неодмінною умовою успішного розвитку агропромислового виробництва в умовах формування ринкової економіки є вдосконалення цінової, податкової і кредитної політики по відношенню до аграрного сектору.

В умовах становлення ринкових відносин економічними важелями державного регулювання є:

ціни - цільові, гарантовані (захисні), заставні;

податки - пільгові, диференційовані;

кредит - пільговий, товарний, підтримка відсотка за позиками когось комерційних банків;

бюджет - позика, компенсації, дотації, лізинг, фінансування деяких заходів;

інтервенції сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства - закупівельні і товарні;

страхування - часткова сплата страхових внесків;

мита при експорті та імпорті сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства;

аграрне законодавство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоположником і фундатором вивчення ціноутворення саме у сільському господарстві був і залишається І.І. Лукінов – саме він розглянув теоретичні і практичні питання ціноутворення в аграрній сфері. Його наступниками були Б.І. Пасхавер [1], П.Т. Саблук [2], О.Г. Шпикуляк [3], О.М. Шпичак [4] та ін.

Ціль статті полягає у розгляді питання цінової політики держави та вплив її на ефективність виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах ринку висока ефективність сільськогосподарського виробництва можлива лише при наявності економічно обґрунтованої системи цін і ціноутворення, оскільки ціна встановлюється у відповідності не тільки з ринковою рівновагою між витратами на виробництво сільськогосподарської продукції та економічними можливостями кожного товаровиробника.

Для товаровиробника важливо, щоб ціни реалізації дозволяли отримувати прибуток і вести розширене відтворення. Однак нині на багато видів сільськогосподарської продукції діють ціни, які не завжди забезпечують належний рівень рентабельності аграрного виробництва, а нерідко, особливо в тваринництві, не дозволяють оплатити вкладену працю та відшкодувати матеріальні витрати.

В останні роки вкрай несприятливо складалося співвідношення цін на сільськогосподарську продукцію і цін засобів виробництва. Таким чином, утворився і заглибився так званий диспаритет цін, внаслідок якого виробництво майже всіх видів продукції стало низькорентабельним або збитковим. Причинами цього є :

1. Лібералізація цін на матеріально-технічні ресурси і послуги без ув'язки з динамікою цін на сільськогосподарську продукцію. Хоча вже з 1992 р. уряд зробив спроби регулювання за допомогою дотацій і інших адміністративних заходів, очікуваного ефекту ці заходи не принесли. Фінансування витрат на виплату дотацій здійснюється з бюджетів областей, які не могли і не можуть винайти кошти для беззбитковості сільськогосподарського виробництва. В особливо скрутному становищі опинилися регіони з дефіцитним бюджетом.

2. Обмеженість у формуванні цін на сільськогосподарську продукцію через монополізм переробних підприємств, заготівельних торгових структур. Закупівельна ціна диктується переробними підприємствами в середньому в 1,5 рази нижче фактичної собівартості 1ц молока. Якщо ціни на готову молочну продукцію в роздрібній торгівлі області за останні вісім років збільшилися в 6 разів, то ціна реалізації молока в господарствах лише в 2 рази. Аналогічна ситуація склалася і в інших підкомплексах АПК. Альтернативні канали збуту продукції існують (оптові ринки, підприємці) проте їх ємність невелика.

3. Зниження платоспроможного попиту населення. Якщо ціна на продукцію виробничого призначення - техніку, добрива, пально-мастильні матеріали - встановлюються монополістами, то підвищити в тій же пропорції ціни на кінцеву продукцію не є можливим. При зростанні цін на

засоби виробництва в 4,4 рази, ціна на цукор, яйця, яловичину, хліб та іншу продукцію в роздрібній торгівлі зросли лише в 2,6 рази. Інфляція виявилася в два рази вище зростання купівельної спроможності населення.

4. Вплив на ринок відносно низьких цін на імпортоване продовольство, рівень яких у багатьох випадках визначається демпінговою політикою. Наприклад, труднощі зі збутом вершкового масла і соняшникової олії, цукру та ін. продукції в 2017 р. були обумовлені наявністю на ринку аналогічної продукції з Республіки Білорусь та інших країн СНД, Європи, яка реалізується за демпінговою ціною (в 1,3-1,8 рази дешевше).

Найбільш яскраво цінового диспаритет був виражений в галузях, що забезпечують сільське господарство енергоресурсами, мінеральними добривами і виробничими послугами. Якщо в 1991 р. ціна 1т дизельного палива була еквівалентна 0,4 т зерна, то в 2000 р. - 3,6 т, 2016 р. 8 т. Одночасно відбулося зниження частки сільськогосподарських товаровиробників в кінцевій ціні на хліб - в 2,5 рази, молоко - в 2,2, м'ясо великої рогатої худоби - в 1,5 рази.

Таким чином диспаритет цін прийняв такі розміри, при яких відновлення раніше сформованих співвідношень цін на сільськогосподарську і промислову продукцію представляється важкодосяжним навіть протягом досить тривалого терміну. Диспаритет перестав заглиблюватися, проте тривалість періоду, протягом якого він може бути усунутий багато в чому залежить від цінової політики держави.

В даний час основою економічних відносин на ринку сільськогосподарської продукції сировини і продовольства є ринкові (договірні) ціни, що складаються під впливом попиту та пропозиції. Розглянемо механізм їх формування на прикладі зернових культур. До посіву виробники і заготівельники прогнозують рівень попиту на зерно, тобто оцінюють, скільки продукції може надійти на ринок із запасів минулих років і нового врожаю, яка може бути потреба в зерні для тваринництва, переробки та експорту.

Далі виробники планують валові збори, а споживачі визначають скільки зерна закупити. Обсяги можливого пропозиції зіставляються з прогнозованим рівнем попиту, і в результаті формується очікувана ціна на зерно. Очікувана ціна використовується в якості основи для переговорів, вона закладається в контракти на майбутню поставку зерна на елеватори. В період сезону вирощування можуть виникнути інші фактори, що впливають на попит і пропозиції, а значить, і на ринкову ціну. Так, нестача вологи в ґрунті викличе зниження урожайності і, тим самим, підвищення

ринкової ціни на зерно. Скорочення поголів'я худоби призведе до зниження потреби в кормах, тобто падіння ринкової ціни зерна.

В даний час ринкові (договірні) ціни склалися на рівні, при якому виробництво практично всієї продукції тваринництва і окремих видів рослинницької збитково, тобто ринкова ціна нижча за собівартість. Звідси виникає необхідність застосування гарантованих цін, які встановлюються органами державної влади на рівні, що забезпечує хоча б мінімально допустиму рентабельність виробництва. Гарантовані ціни доцільно використовувати в разі, якщо середні ринкові ціни нижчі гарантованих, а також при реалізації продукції безпосередньо державі в державний фонд. Крім того, гарантовані ціни можуть застосовуватися в якості розрахункових величин для визначення розмірів доплат товаровиробникам, якщо ринкова ціна нижче. Гарантована ціна повинна забезпечувати сільськогосподарським товаровиробникам з урахуванням інших форм державної підтримки отримання доходів, достатніх для розширеного відтворення.

На основі цільової ціни визначаються не тільки гарантовані ціни, але і так звані заставні ставки, які є фіксованими і встановлюються державою.

Предметом застави може бути як вже вироблена сільськогосподарська продукція, так і продукція майбутнього врожаю. Під заставу продукції сільськогосподарське підприємство може отримати бюджетні ресурси і кредити. Прийнята в заставу продукція оплачується за залоговими ставками протягом не більше 10 днів з моменту прийому. За закінчення терміну застави заставодавець приймає одне з двох можливих рішень. По-перше, він може викупити закладену продукцію, тобто повернути кредити з відсотками, що встановлюються, як правило, за пільговою ставкою. По-друге, сповістити заставодержателя про неповернення отриманого кредиту. В цьому випадку у власності заставодержателя залишається закладена продукція.

Застосування застави дозволяє вирішити наступні питання:

забезпечити своєчасне отримання виробниками необхідних кредитних ресурсів для організації виробництва;

гарантувати збут продукції за заздалегідь оголошеними цінами (заставними ставками);

послабити тиск монополістів на сільськогосподарських товаровиробників;

накопичити державні запаси для здійснення товарних інтервенцій на ринку в разі диспаритету.

Використання гарантованих цін і заставних операцій дозволяє сформувати державні виробничі ресурси, здійснити підтримку доходів

товаровиробників регулювання ринкової кон'юнктури по основним видам продукції (зерно, насіння олійних культур, вовна, продукція переробки).

Якщо ринкові (договірні) ціни на сільськогосподарську продукцію, сировину і продовольство опускаються нижче мінімального рівня або в разі, коли товаровиробники в сфері агропромислового виробництва не в змозі реалізувати товари з-за скорочення попиту на них, то держава повинна здійснювати закупівельні інтервенції. Закупівельні інтервенції за гарантованими цінами проводять у формі організації закупівель та проведення заставних операцій. В результаті, пропозиція на ринку скорочується і ринкова ціна стабілізується.

Якщо рівень ринкових (договірних) цін підвищується в умовах дефіциту продукції понад максимального рівня їх коливань на ринку, то держава повинна здійснювати товарні інтервенції у формі розпродажу з державних продовольчих фондів.

За продукцію тваринництва гарантовану ціну доцільно встановлювати в якості розрахункової величини для визначення доплати виробнику до ринкової ціни, яка не забезпечує безбитковості виробництва. Щоб не допустити змови господарства з переробним підприємством про навмисне заниження договірної ціни доцільно при відхиленні фактичної ціни від середньоринкової в розмірі 5-10 % доплачувати різницю повністю, при більшому відхиленні – компенсувати тільки 50 % різниці.

В умовах обмеження монопольного становища переробних підприємств, організацій виробничо-технічного обслуговування і матеріально-технічного забезпечення АПК доцільно застосовувати регулювання цін. Зокрема, регулювання рівня доходів переробних підприємств можна здійснювати наступним чином:

встановити тверді коефіцієнти, співвідношення цін на сільськогосподарську сировину та кінцеву продукцію переробки.

На продукцію обслуговуючих підприємств і виробників засобів виробництва для АПК доцільно встановлювати так звані лімітні ціни, які визначаються виходячи з принципу еквівалентності міжгалузевого обміну. Темпи зростання цін на засоби виробництва не повинні перевищувати темпів зростання цін на сільськогосподарську продукцію. З розвитком конкурентного середовища в цій сфері необхідність в лімітних цінах і твердих коефіцієнтах зникне.

В умовах насичення вітчизняного ринку імпортними харчами доцільно мати гнучку систему регулювання імпорту, спрямовану на створення рівних умов для конкуренції. Якщо ціни внутрішні і світові знаходяться на приблизно одному рівні необхідності в регулюванні немає,

оскільки вітчизняний споживач при рівних умовах завжди вибере вітчизняну ж продукцію. Якщо ж внутрішні ціни вищі за ціни за якими продається імпортна продукція, а збут вітчизняного продовольства утруднений, доцільно встановлення так званих порогових (захисних) цін, що використовуються при встановленні митних зборів. Так, якщо імпортна продукція до перетину кордону України мала меншу ціну, ніж порогова, необхідне застосування відповідних митних зборів або податку на імпорт даного товару. Якщо стоїть завдання стимулювати зростання виробництва всередині країни, мита підвищуються (наприклад на 5-10 %). Якщо необхідно стимулювати зниження витрат на виробництво вітчизняної продукції і уникнути зростання цін, мита доцільно знизити на ті ж 5-10 %. Це змусить вітчизняних товаровиробників підвищувати економічну ефективність виробництва.

Цінова політика – дуже тонка справа, і вимагає зваженого наукового підходу. Державне регулювання цін на продукцію АПК має забезпечувати кожному нормально працюючому підприємству, розташованому в зоні масового товарного виробництва дохід, достатній для ведення розширеного відтворення, тобто у міру стабілізації економіки питома вага продукції, що реалізовується за регулюючими цінами повинна неухильно скорочуватися.

Так, наприклад, в умовах забезпечення нормального функціонування механізму ринкового ціноутворення на один із найприбутковіших видів продукції - зерно- доцільно в державні фонди закуповувати не більше 40-50 % товарної продукції, і здійснювати, при необхідності закупівельні і товарні інтервенції.

Висновки. В умовах зрілого ринку функцію регулювання цін виконує не тільки і не стільки держава, але і біржа, вся торгівля ф'ючерсними контрактами, що забезпечує додаткові гарантії збуту за цінами що влаштовують товаровиробника. Основний же акцент повинен бути зроблений на регулювання цін на збиткову продукцію (тваринництво) з використанням всіх вище перерахованих методичних підходів.

Бібліографічний список: 1. Пасхавер Б.Й. Платоспроможний продовольчий попит / Б.Й. Пасхавер // Економіка АПК. – 2016. – № 9. – С. 51-61. 2. Саблук П.Т. Ціновий паритет а АПК як економічна основа техніко-технологічного переоснащення сільськогосподарського виробництва / П.Т Саблук, М.М. Могилова // Техніко-технологічні аспекти розвитку та випробування нової техніки і технологій для сільського господарства України. – 2014. – Вип. 18 (1). – С. 29-38. 3. Шпичак О.М.

Теоретико-методологічні аспекти ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / О.М. Шпичак // Економіка АПК. – 2012. – № 8. – С. 3-10. 4. Шпичак О.М. Проблеми ціноутворення в контексті купівельної спроможності населення та інфляційних процесів / О.М. Шпичак // Економіка АПК. – 2016. – № 6. – С. 59-70. 5. Шпикуляк О.Г. Ціновий моніторинг у регулюванні аграрного ринку [Електронний ресурс] / О.Г. Шпикуляк, Ю.П. Воскобійник // Економічні науки. Серія: Облік і фінанси. – 2009. – Вип. 6 (1). – С. 354-363.

Шелудько Р.Н., Шелудько Л.В. Ценовая политика государства в аграрном секторе экономики. В статье предложены методические подходы к ценовой политике государства в аграрном секторе экономики. В условиях рынка высокая эффективность сельскохозяйственного производства возможна только при наличии экономически обоснованной системы цен и ценообразования, поскольку цена устанавливается не только с рыночным равновесием между затратами на производство сельскохозяйственной продукции и экономическими возможностями каждого товаропроизводителя. В последние годы крайне неблагоприятно складывалось соотношение цен на сельскохозяйственную продукцию и цен средств производства. Таким образом, образовался и углубился так называемый диспаритет цен, в результате которого производство почти всех видов – продукции стало низкорентабельным или убыточным.

В настоящее время рыночные (договорные) цены сложились на уровне, при котором производство практически всей продукции животноводства и отдельных видов растениеводческой убыточно, то есть рыночная цена ниже себестоимости. Отсюда возникает необходимость применения гарантированных цен, которые устанавливаются органами государственной власти на уровне, обеспечивающем хотя бы минимально допустимую рентабельность производства.

Если рыночные (договорные) цены на сельскохозяйственную продукцию, сырье и продовольствие опускаются ниже минимального уровня или в случае, когда товаропроизводители в сфере агропромышленного производства не в состоянии реализовать товары из-за сокращения спроса на них, то государство должно осуществлять закупочные интервенции. Закупочные интервенции по гарантированным ценам проводятся в форме организации закупок и проведения залоговых операций. В результате, предложение на рынке сокращается и рыночная цена стабилизируется.

За продукцию животноводства гарантированную цену целесообразно устанавливать в качестве расчетной величины для определения доплаты производителю к рыночной цене, которая не обеспечивает безубыточности производства. Чтобы не допустить сговора хозяйства с перерабатывающим предприятием о намеренном занижении договорной цены целесообразно при отклонении фактической цены от среднерыночной в размер 5-10 % доплачивать разницу полностью, при большем отклонении – компенсировать только 50 % разницы.

Ценовая политика – очень тонкое дело и требует взвешенного научного подхода. Государственное регулирование цен на продукцию АПК должно обеспечивать каждому нормально работающему предприятию, расположенному в зоне массового товарного производства доход, достаточный для ведения расширенного воспроизводства, то есть по мере стабилизации экономики удельный вес продукции, реализуемой регулирующими ценам должна неуклонно сокращаться.

Ключевые слова: цена, рыночные отношения, ценовая политика, диспаритет цен.

Sheludko R.M., Sheludko L.V. Price policy of the state in the agricultural sector of economy. The article proposes methodological approaches to the state price policy in the agrarian sector of the economy. Under market conditions, the high efficiency of agricultural production is possible only when economically grounded price system and pricing exist, since the price is established not only with the market equilibrium between the expenditures on agricultural production and the economic possibilities of each commodity producer.

In recent years, the ratio of prices on agricultural products and prices of means of production has been extremely unfavorable. Thus, the so-called disparity of prices was formed and deepened as a result of which the production of almost all kinds of goods became low-profitable or unprofitable.

Currently, the market (contract) prices have been developed at the level under which the production of virtually all products of livestock breeding and certain types of crop production is unprofitable, that is, the market price is lower than the prime cost. Hence the need for the use of guaranteed prices, which are set by the state authorities at the level ensuring at least the minimum allowable profitability of production arises.

If market (contract) prices for agricultural products, raw materials and foodstuffs fall below the minimum level, or when producers in the field of agro-industrial production are not able to sell goods because of the reduction of demand on them, then the state must make purchasing interventions. Purchase

interventions at guaranteed prices are carried out in the form of purchases and mortgage transactions. As a result, the proposal of the market is reduced and the market price is stabilized.

The livestock production should cost according to the quality of calculated value to determine surplus payments of a producer over market price which doesn't ensure production nonprofit ability. In order not to allow the agreement of a farm with the processing enterprise concerning the deliberate reduction of the contract price, it is expedient to pay completely difference under the deviation of actual price from the average market in the amount of 5-10% under a larger deviation - to compensate only 50% of the difference.

The Pricing policy is a very delicate matter, and it requires a well-considered scientific approach. The State regulation of prices on agricultural products should ensure income at every well-functioning enterprise located in the mass production area sufficient for expanded reproduction, that is, with the stabilization of the economy, the specific share of production sold at regulatory prices should steadily decrease.

Key words: price, market relations, price policy, price disparity.

Стаття надійшла до редакції: 15.05.2017 р